

-
6. *Андре Боннар*. Греческая цивилизация / Андре Боннар. – Москва : Искусство, 1995.
 7. *Гердер Иоганн Готфрид*. Идеи к философии истории человечества / Гердер Иоганн Готфрид. – Москва : Наука, 1977. – 703 с.

*Н. О. Деркачова,
старший викладач кафедри теорії та
історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ В ПРАЦЯХ М. Ф. ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА

Якщо вірити тому, що шлюби укладаються на небесах, то, вочевидь, десь поруч плануються й програмуються земні зустрічі і знайомства людей, які за інших обставин могли б пройти паралельними курсами і ніколи не перетнутися. Отже, все відбувається з волі Божої та за сприяння Всевишнього.

Так, видатний історик та юрист, доктор російської історії, статський радник – Михайло Флегонтович Владимирський-Буданов – досліджував питання юриспруденції, які є важливими і зараз. Саме ім'я цього відомого правознавця, нерозривно пов'язане із становленням історико-юридичної школи українського права.

Мета статті полягає в з'ясуванні важливої ролі Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова в дослідженні актуальних питань українського права та визначенні таких понять як право і закон, історія права, народ.

Перші його праці відразу ж привернули увагу. Вагомий внесок у дослідження розвитку історії права, історії держави, порівняння історичних систем розвитку держави та права стала поява таких праць у галузі історії українського права, як всесвітньо відомих вчених юристів та істориків, а саме: М. Д. Іванішева, О. Ф. Кістяківського, Г. М. Даниловича, К. О. Неволіна. Саме до таких вчених-правників належить і Михайло Флегонтович Владимирський-Буданов.

Вчений широко застосовував історико-порівняльний метод при дослідженні питань виникнення держави і права, зосереджуючи свою увагу і на слов'янському законодавстві і на юриспруденції зарубіжних держав. Характерним для його досліджень було те, що вчений у своїх розробках особливу увагу приділяв ще не дослідженим питанням в юридичній науці. При цьому Владимирський-Буданов досліджував і вивчав право саме методологічними принципами дослідження.

Тому дослідження сучасних вчень передусім вивчають діяльність вченого як в загальній оцінці наукової спадщини істориків та юристів західноруського права, так і вивчаючи та досліджуючи діяльність

юридичного факультету Київського університету [1, с. 17]. Саме цій темі і присвячена стаття Т. І. Бондарук, відомої у всьому світі дослідниці концепції західноруського права, “Основоположники київської історико-юридичної школи М. Ф. Владимирський-Буданов і Ф. І. Леонтович” [2, с. 5].

Велику увагу науковець приділяв вивченню окремих та важливих питань того часу, які викликали дискусію стосовно соціальних інституцій народів, переваг географічного фактору у процесі формування державних організмів, історії виникнення права та держави тощо. Особливістю поглядів М. Ф. Владимирський-Буданов на походження й сутність права і держави є дослідження цих питань у національно-історичній площині. Багато історико-правових проблем досліджувалось ним вперше, а згодом результати досліджень ставали надбанням науки. Михайла Флегантовича Владимирського-Буданова зацікавив сам факт, щодо виникнення й розвитку державних і правових інститутів певних націй, саме тому він досліджував російську, французьку, німецьку державу й право. Все життя він присвятив вивченню права, розглядаючи його як самостійний феномен, напряду не пов'язаний з державою. Але аналізуючи праці М. Ф. Владимирський-Буданов, можна зробити висновок, що він висунув свою власну теорію походження держави у вигляді “земської теорії”. Він наполягає на доісторичному походженні руської держави, яка є – земською державою, і в якій органічно поєднані три елемента державної влади – монархічної, аристократичної та демократичної [3, с. 27]. Так, науковець приділяв велику увагу питанням, які пов'язані з визначення характеру давньоруської держави. Михайло Флегантович вважав її союзом окремих земель – общин, які знаходилися під формальною владою київського князя, висловив низку важливих міркувань що до її владних структур.

Що стосується права, то Владимирський-Буданов вважав, що слов'янське право є єдиним та цілим. На підтвердження своєї концепції слов'янського права М. Ф. Владимирський-Буданов надає приклад “Зводу законів слов'янських”, який був виданий Герменом Іречеком у 1880 році, у передмові до якого зазначено: “Велике привабливе завдання вказати в законах слов'янських, що в них своє, що чуже, побачити – у чому юридичний погляд слов'янських народів однаковий і в чому різний; нарешті, досліджувати, які юридичні установи слов'янські схожі з юридичними установами інших народів і які різні” [4, с. 27]. До основних рис цієї концепції М. Ф. Владимирський-Буданов відносить “народоправство”, договірне начало в сімейному праві, перевагу особистих якостей над походженням, общинну власність на землю, двоїстий характер батьківської влади, оцінку злочину за “обсягом злої волі”, а не за “походження” та ін. [5, с. 321].

І сьогодні, сформульована М. Ф. Владимирським-Будановим теорія викликає значний інтерес і є досить актуальною.

Так, в ній поєднуються своєрідний морально-психологічний підхід до права як до системи понять про загальнообов'язкові норми (права, обов'язки, заборони, умови їх виникнення і реалізації), що містяться в народній свідомості, з нормативними елементами (коли право удосконалюється і розвивається через законотворчу діяльність) та соціологічними чинниками (намагання пов'язати право з суспільними умовами життя).

Усе це спричинилося до того, що Михайло Флегантович Владимирський-Буданов зосередив свою увагу на дослідженні соціальних інституцій народів, а не фактичної історії, що зрештою і стало підґрунтям для підготовки фундаментальної праці “Обзор истории русского права”. Саме в цій праці викладена і своєрідна теорія правотворення, яка чітко розрізняє поняття права і закона, співставляючи їх як ціле і частину. Так автор вважає, що основа права – це народна правосвідомість, а право – це сукупність обов'язкових норм які визначають державні та приватні відносини. М. Ф. Владимирський-Буданов звертав увагу науковців на необхідність вивчати та досліджувати право кожного народу та нації саме там, де він виявив його найповніше – у його власному історичному бутті [6, с. 21].

Вчений стверджував те, що не можна “право” ототожнювати з поняттям “закон” і це є досить доречним. Закон може бути вираженням правосвідомості певного народу, але може ним і не бути, коли воно накладено владою правителя, що походить від інших націй. Поки він існує – він обов'язковий для виконання, але не є вираженням права підлеглого народу [7, с. 95].

Все життя вчений присвятив вивченню права, розглядаючи його як самостійний феномен напряму не пов'язаний з державою. Михайло Флегантович був впевнений, що прогресивний розвиток норм права підпорядкований певним загальним правилам-принципам, а саме:

– принципу послідовності історичних явищ, які знаходяться в генетичному зв'язку між собою і в відповідній послідовності змінюють один одного. Наприклад, він стверджував, що генетичний зв'язок існує між боярською думою давнього періоду, з одного боку, та литовсько-руською радою і московською боярською думою, з іншого боку, між формами речового права на родові майно тощо [8, с. 549];

– принципу поступовості історичних явищ, які відбуваються поступово та неквапливо. В зв'язку з цим, в кожному історичному періоді можна знайти риси, які його характеризують, а поряд з ними – пережитки минулого і зародки елементів майбутнього;

– принципу солідарності (взаємодії явищ). Стосовно явищ суспільного життя можна стверджувати, що завжди зміни в одній галузі мають відбиток і на інших галузях. На що і вказував М. Ф. Владимирський-Буданов, зазначаючи, як змінювалося право під впливом релігійних вчень, взаємовідносин з іншими народами тощо. Наприклад, прийняття християнства, яке мало відбиток на всі правові сфери життя, успіхи просвіти, які сприяють прогресу в сфері права тощо.

Видатний вчений довів, що право знаходиться в залежності не лише від умов суспільного життя, але й від географічних умов, про що не раз зазначав в своїх працях.

Михайло Флегантович Владимирський-Буданов був одним із основних засновників школи західноруського права. Особливістю поглядів вченого на походження, виникнення та сутність державних та правових інститутів є розгляд таких важливих питань у національно-історичній площині, які є на сьогодні досить важливими, актуальними і цікавими. Багато історико-правових проблем досліджувалось ним вперше, а згодом результати досліджень стали надбанням науки. Серед особливостей цієї наукової правової школи можна відзначити підвищену увагу до історії народу та певних націй, використання історико-порівняльного методу, общини, широкого кола джерел права. В подальшому ідеї цього вченого мали великий вплив на українських правників та істориків, щодо дослідження самотутньої української історії права.

Л і т е р а т у р а :

1. *Бондарук Т. І.* Наукова концепція західноруського права у працях учених Київського університету / Т. І. Бондарук // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченко. Серія Юридичні науки. – Вип. 39. – 2000. – С. 17-23.
2. *Бондарук Т. І.* Основоположники кийвської історико-юридичної школи М. Ф. Владимирський-Буданов і Ф. І. Леонтович / Т. І. Бондарук. – Київ, 1993. – 25 с.
3. *Владимирський-Буданов М. Ф.* Хрестоматия по истории руського права / М. Ф. Владимирський-Буданов. – Київ : Тип. Оглоблина, 1915. – Вып. 2. – 587 с.
4. *Богишич В. В.* Сборник нынешних правовых обычаев у Южных словян / В. В. Богишич // Знание. – 1875. – № 3. – С. 21-31.
5. *Владимирський-Буданов М. Ф.* Обзор истории руського права / М. Ф. Владимирський-Буданов. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 1995. – 640 с.
6. *Владимирський-Буданов М. Ф.* Неизданные законы юго-западных словян / М. Ф. Владимирський-Буданов // ЖМНП. – 1882. – № 3. – 103 с.
7. *Владимирський-Буданов М. Ф.* История императорского университета св. Владимира / М. Ф. Владимирський-Буданов. – Київ, 1884. – 467 с.
8. *Владимирський-Буданов М. Ф.* Обзор истории руського права / М. Ф. Владимирський-Буданов. – Київ : Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира, 1908. – 695 с.